

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Het I. Capittel.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

HET DERDE DEEL.

Van het verbreyden der Reli-
gie, &c.

HET I. CAPITTEL.

Predikant. V. Afdeel. Pag. 41.

Indien eenighe met *Mahomet*, ten aensien van de wijze op
de welcke hy sijn boose leere heeft voorghelet, verghe-
leken connen worden, 'tzijn immers die vande *Roomsche*
Kercke.

Antwoorde.

Hoe Mahomet sijne godloose Secte verbreydt heeft/
en boozgheset / konnen ons ghenoeghsaem ghetuy-
ghen/de ghene / die sijn leven ende manieren hebben
beschreven.

Ten eersten, ghetuyghet *Cotonius Hiner. cap. 5.* dat hare
Scriphen, oft *Priesters* / hare *Predikationen* met een
bloedt sweert beghinnen / de toehoorderen verma-
nende / de bevelen der Mahometische wet te doen/
haer te behoonen beschermers der selver / ende het
gheloof met wapenen te verdedighen / en boozdt te
setten.

Ten tweeden seght *Richardus Refut. leg. Sarac.* dat als se
samen komen om hare wet te leeren / soo onbloedt
hy / die het woordt sal boozstellen / eerst een sweert/
'twelck hy bloedt in sijn handen hout / of / tot schrick/
daer neder leght op een verheven plaetse.

Ten derden, Mahomet spreekende vande *Christe-
nen* / seght: Doodt se waer ghyse binden kont; ende
hy belooft haer oock eene ober-bloedighe bergheldin-
ghe/

ghe/ die het Christen Bloedt sullen upt-ghestort hebben: Als sijne Discipelen haer ober dese leere verwonderden / soo seyde hy: Dat het niet met den gheest/ maer met het sweert ghekomen was/ en dat daerom die ghedoodt moesten worden / die sijne wet niet en wilden volghen.

Ten vierden. Seght Bibliander, dat Mahomet, datmen sijn gheloof mach verbruden met het sweert/ heeft willen bevestighen met Abrahams exempel / die als sijn Nebe Loth ghevanghen was/ vier Coninghen heeft achter nae ghesaeght/ ende gheslaghen.

Stelt nu eens de ghelijckenisse dies aengaende tusschen ons/ ende de Mahometanen.

Predikant.

Die van de *Roomse Kercke*, en hebben noyt anders dan moordt, en brandt gheblaesen teghen alle die, de welcke haer superstitie, ende tyrannie niet onderwerpen wilden,

Antwoorde.

Sonder te spreken van superstitie, of tyrannie: want ghy spreekt hier van dinghen die ghy selfs niet en verstaet / seght ons eerst pertinentelyck wat superstitie, en wat tyrannie is / en thoont dat ghy niet en spreekt/ als de Pape-gaepen / die de bereckeninghe der woorden niet en verstaen: om/ segghe ick/ dit over te slaen; soo segghe ick dat het gheloghen is/ dat de Roomse Kercke, ghelyck als Mahomet, de Religte voort set met sweert/ moort/ ende brandt: Want/ of ghy spreekt van de oude Roomse Kercke, ofte wel d'Heden daeghsche?

Spreekt ghy van de oude? Ick lese by den *Cerw. Beda lib. i. Hist. Anglor. cap. 25. ende 26* dat ontrent het jaer Christi 597. den Bisschop Augustinus, met beertich mede-ghesellen / is naer Enghelandt ghesonden gheweest van den Roomschen Paus Gregorius I. om aldaer het Roomsch gheloof te verkondighen/ ende

ende te verbruyden: hoe hebben sy dit ghedaen? sy
 zyn / seght den Eerw. Beda, by den Coninck Edil-
 berthus ghekomen / draghende in haer handt een silveren
 Cruys, in de plaets van een vendel: ende een beeldt van
 onsen Salighmaecker gheschildert op een tafereel, ende sin-
 ghende de Litanien. S'hebben het Christelijck gheloo-
 be in dese ghestektenisse / aen den Coninck / ende syne
 Edellieden ghepredickt / den Coningh heeftse oozlof
 ghegheben om 't selve in 't openbaer te doen: S'heb-
 ben dan (seght Beda noch boozder) in de Kercke van den
 H. Martinus haere vergaderinghen ghehouden, ghesonghen,
 Missen ghedaen, ghepredickt, ende ghedoopt, den Coningh/
 met alle de ghene die het Woordt Godts hoorde/
 bekeert. Tot noch toe Beda, van het boozt- setten der
 Roomsche Keligie in Enghelandt. Waer spreecātmen
 hier van sweerden / oft moozden / oft branden: haer
 vendel was een Cruys / ende haere wapenen een
 Beeldt Christi: Waer is dit by u l. verbloghen?

Desghelijcks heeft den H. Amandus, ghesonden van
 den Paus Martinus den Eersten / het Roomsche ghe-
 loobe verbruydt in Vlaenderen ontrent het jaer 790.
 Den H. Willebrordus in Hollandt / Bonifacius in Dries-
 landt / beyde ghesonden van den Paus Sergius den
 Tweeden. Summa, datmen by de oude Historien lese/
 boozt in aengaende / seken kan niet eenen vinden in
 de oude Roomsche Kercke, die dit ghedaen heeft met
 moozdt / brandt / ofte sweerdt.

Wat aengaet de hedendaeghsche Roomsche Kercke,
 die heeft in-ghedaen de voetschappen van haere booz-
 onderg.

Onsen H. Franciscus Xaverius is den eersten gheweest /
 die het licht van 't H. Evangelie heeft ghebracht in 't
 Eylandt Japonien. Hoe heeft hy dit aenghelept? Het
 vierde Boeck van sijn leven / aen het 5 Capittel, seght/
 dat hy alleen is ghegaen naer de stadt Amangucium,
 ende tweemaal daeghs / sonder vrees / ofte opsicht
 van menschen / op publijcke straeten ende wijcken/
 booz een groote menighe / het Roomsche gheloo-
 be heeft ghepredickt. Van hier is hy ghereyst naer
 Meaco: Maer hoe? Sy selven tot slave overgheghe-
 ven

ben hebbende aen eenen barbaren inlandtschen ruy-
ter / wiens peerdt hy twee maenden langh is ghe-
volght barboets / ende met een groot pack op sijne
schouderg / dooz sneeuw / dooz ijs / dooz distelen / ende
doozen / daghelijck niet meer etende dan een wep-
nigh rijt / 't welck hy bedelde : Met dese wapenen /
ende in dese ghesteltenisse / is Xaverius te Meaco gheko-
men / om het gheloof te verkondighen. Van hier is
hy naer Bungus ghereyst / ende in sijn eerste inkomste
tot den Coningh / is gheweest / met eenen over-rock /
ende stole aen den halg / met eenen Biebtier / ende een
Beeldt van de alderheylighste Maghet / het welck
hem van twee songhelinghen wierdt booz-ghedra-
ghen. Immerg wat wil ick hier langher van han-
delen / Xaverius heeft twaelf hondert duysent men-
schen tot het Christen gheloof ghebracht / ende selve
ghedoopt : hy heeft de boornaemste Coninghen /
Princen / ende Priesters van Japonien het gheloof ge-
predickt : ick en kan nergens binden / dat hy opt
wapenen / moordt / ofte brandt heeft ghebruyckt.

Laet ons nu sien / oft wy jet sulckx kunnen bin-
den in andere.

Den eersten die in't Rijck Sina ghetreden is / om
Christum te predicken in't jaer 1581. is gheweest
P. Michaël Rogerius een Italiaen : Desen op perijckel
van sijn leven (want 't was op lijf-straffe aen alle
brenselinghen verboden in Sina te komen) is ghe-
reyst naer de stadt Quamcheu, ende recht henen ghe-
gaen by den Admirael van de zee / met name Hautao,
aen den welcken hy eene requeste ghepresenteert
heeft / welckers inhoudt was / Dat hy eerde den
Schepper / ende Heere van hemel ende van aerde /
ende dat hy ghewoon was daghelijck aen den sel-
ven sacrificie te doen / met soodanighe ceremonien
die van Godt waeren inghestelt : Verhalven dat hy
van songhs af in sijn Vaderlandt was gheoeffent ge-
weest in de wetenschappen van de Astrologie, ende
Mathesis; ende dat hy verstaen hadde / dat de selve
wetenschappen seer gheacht ende gheoeffent wier-
den van de Sinesen : oversulckx dat hy begherigh
was

was te hoorzen wat sy hiet van leerden / ende bereyde om haer mede te deplen van 't gheue hy hiet van wist ; biddende tot desen eynde te moghen eene vaste wooninghe hebben. Den Admirael die eere bemesen hebbende aen Rogerius , die hy selve aen de Princen des Rijcks niet en beweers / want hy ghehoort hem te staen / daer de andere knielden / heeft Fiat ghegheben op sijne Requeste , hem is een logist gheassigneert / ende dooz upt-roepers verboden op lyf-straffe / van eenighe moepelijckhepdt aen desen vremdelingh aen te doen. Dit zyn de wapenen / dit is het eerste gheweldt gheweest / dooz het welck de Roomsche Catholijcke Religie in Sina soo roeghemen heeft / datter in 't jaer 1656. te vinden waeren over de twee hondert duysent Christenen / ende nu noch soo doozt loopt datmen doozgaens siet Kercken bouwen / ende openen in de doornaemste steden van 't Rijck / daer de Missen / ende andere goddelijcke diensten met grooten toeloop / opentlijck / ende daghelijcks worden ghedaen. Met dese / ende dierghelijcke wapenen / hebben de Sinesen haere halven ghehoghen onder 't jock Christi *Hist. Soc. P. 5. lib. 4. N. 193. & segg.*

Wat sal ick segghen van 't Rijck Monomotapa? wist ghy weten in wat ghesteltenisse den eersten Catholijcken Leeraer derwaerts is gereyft in 't jaer 1560. doozt wat onse historie daer van vermeldt *P. 2. lib. 4. N. 229. ende lib. 5. N. 219. P. Consalvus Sylveira, bergheselschapt met een Portugies ghenaeamt Gonijs Coelius, heeft dese reyse aenbeert / gheladen met een pack op den rugghe daer het heel Mis-ghetwaet in was / ende te boet gaende ontrent twee hondert mijlen / doozgaende vrschepde rivieten ende beken tot der hals toe / van de welke dat landt op menighe plaetsen doozsmeden is : ghekomen zijnde niet verre van de Stadt Monomotapa, op den Kers-abondt / heeft in 't dooz Chetuchin, dien nacht / naer ghewoonte / daz Missen ghelesen : ende hier mede is hy 's anderdaeghs ghetreden binnen de Coninghlijcke Stadt / ende van den Coningh met alle beleefsheyt onthaelts want*

want hy heeft hem ghelept in sijn binnenste salte.
 't welck hy aen niemant en doet / ende gheschoeyt,
 daer nochtans alle sijn ondersaten by hem niet en
 mochten komen dan barboers; ende gheseren zijnde
 neffens sijn sijde / heeft hy hem voorgehouden de
 hoornaemste stucken van onse Religie / waer op / den
 vijf-en-twintighsten dagh naer sijn komste / ghe-
 volght is den doop van den Coningh / ende van sijn
 moeder / ende terstondt daer naer de bekeeringhe van
 dry hondert. Is dit het gheloof berbeypden met ghe-
 weldt / ofte wapenen?

Laet ons nu overzeplen naer Brasilien, ende sien hoe
 het gheloof daer is voozt-gheset gheweest onder die
 wilde / ende barbarische menschen. De eerste die ha-
 ren boet in dit landt hebben gheset in't jaer 1549. zijn
 ghewest Leonardus Nunnius, ende Jacobus Jacobæus:
 dese allen ghewapent zijnde met een Crucifix / ende
 betrouwen op Godt / liepen door de doopen / ende
 hutten / predickende het Woordt Godts / ende aen-
 wijfende den wegh tot de salighepdt / aen menschen
 die noyt van Godt noch salighepdt hadden hooren
 spreken / maer gantschelijck versmoort laghen in ha-
 re vleeschelijke wellusten / ende op-eren van ouders
 ende vrienden: Dese aentocht heeft soodanighen
 voortgangh ghehad / dattet op korten tijdt acht hon-
 der: zijn ghedoopt gheweest. *Hist. Soc. p. 1. lib. 9. Num.*
 95. 99.

Met de selve middelen heeft Petrus Mascarenia in't
 jaer 1568. bekeert / ende ghedoopt den Coningh van
 Sion, den Coningh ende Coninghinne van Sanguin,
 ende een ontelbare menigte van haere ondersaten /
Hist. Soc. p. 3. lib. 4. N. 163. & 199. De selve voerstacken
 heeft ingegaen Antonius Gomius in het bekeeren van
 den Coningh van Tanor, Baptista Alianus in Egypten,
 Gaspar Barzæus in Persien. *Opdelick /* ick vinde de Hi-
 storien vol van soodanighe bekeeringhen / ende ber-
 beypdinghen des Catholijcken gheloofs / maer en les-
 se noch van moorden / oft branden / oft sweerden / soo
 als desen Predikant hier droomt.

Predikant.

Den Cardinael *Bellarminus lib. 4. de notis Eccles. cap. ult.* ('t welck immers grouwelijck is) stelt dit tot een ken-teecken, ende bewijs, dat de *Roomſche Kercke* de waere is, om dat ten tijde van den Paus *Innocentius III.* in Vranckrijk door eenen slaggh zijn omghebracht hondert duysent der *Albigensen.*

Antwoorde.

T is gheloghen/ dat *Bellarminus* enckelijck het om-
brengghen van de *Albigensen* stelt tot een ken-teecken
van de *Roomſche Kercke.*

Laet ons den man selve hoorzen spreken op die
plaetse die hy citeert. Maer dat hy *Cap. 17.* vpt
Schryfure/ ende *Historien* ghetooont hadde den on-
gheluckighen uytgangh van de behechters/ ende
lypanden der Kercke/ soo seyd hy *Cap. 18.* Het leste ken-
teecken, is het tijdelijck gheluck, van Godt toe-ghesonden
aen die, de welke de Kercke hebben beschermt: want noyt
en hebben de *Catholijcke Princen* uytter herten aen-ghehan-
ghen aen Godt, ofte sy hebben lichtelijck ghetriumphceert o-
ver haer vyanden. Seer wel zijn bekent de victorien in't oude
Testament, van *Abraham, Moyses, Iosue, Gedeon, Samuel, Da-
uid, Ezechias, Iofias, Machabeen:* In't nieuwe *Testament,* *Con-
stantinus,* die den eersten Keyser gheweest is, die de Kercke
in't openbaer heeft beschermt, heeft bykans op de selve wijze
Maxentium overwonnen, ghelijck als *Moyses Pharaon* ghedaen
heeft: soo men kan sien by *Eusebius lib. 9. cap. 9.* van hem
spreeckt *Augustinus* aldus *lib. 5. de Civ. Dei cap. 25.* Godt heeft
den Keyser *Constantinum,* niet de duyvelen biddende, maer
den waeren Godt dienende, met foodanighe giften vervult, als
jemandt sou kunnen wenschen: Hy alleen heeft de ghehee-
le *Roomſche* wereldt ghehouden, ende beschermt, ende is
op 't hooghste victorieus gheweest in't voeren, ende bedie-
nen der oorloghen, ende boven maten gheluckigh in't onder-
drucken van de tyrannen.

Van *Theodosius* den ouden schrijft den selben *Augu-
stinus* *id. cap. 26.* dat aen hem (om dat hy oprechtelijck
godt

godt.

godtzuchtigh ende Catholijck was) alles soo wel gheluckt is/ dat de schichten der vanden / door het toedoen Godts / op haere epgen hoofden bleuen / wanneer den slagh wierdt ghelebert. Theodoretus lib. 5. cap. 24. voeghet by/ dat de HH. Apostelen Joannes, ende de Philippus hem in den slagh zyn verschenen op witte peerden/ ende victozie vooz hem hebben ghebochten.

Van Honorius oock / die opzichts Catholijck was / ende op 't uiterste toegheuen aen den Paus van Roomen, ghelijck blyckt upt sijne brieuen gheschreuen aen den Paus Bonifacius, getuyghe Augustinus lib. 5. de Civ. cap. 23, dat Godt soo vooz hem heeft ghebochten / dat hy in eenen slagh alleen meer als hondert duysent Gothen gheslaghen heeft / ende haeren Coningh Radagaisus met sijne sonen ghebanghen / sonder nochtans eenen man ghedaodt ofte ghequetst te hebben van sijnen kant.

Van Theodosius den Jonghen / schrijft Socrates lib. 7. cap. 18. dat wanneer sijnen leger bocht reghen de Barbaren / ende hy in de stad besigh was met bidden / datter outrent hondert duysent Sarazijnen van de Eilghelen zyn ghesaeght gheweest in de riviere / ende verstormt.

Justinianus den Ouden / soo langh als hy Catholijck was / heeft op 't alder-gheluckighste gheregeert / soo dat hy Italien, Afriken, ende andere Provincien meer / wederom ghevoeght heeft aen het Roomsche Rijck / soo als blyckt upt Evagrius lib. 4. cap. 16. &c. Maer soo hy nu ketter gheworden was / ende heeft een placcaet willen upt-gheben van sijne ketterije t'aenbeurden / is haestelijck ghestorven / ende heeft de kercke van groote breefe verlost / ghelijck den selven Evagrius schrijft lib. 4. cap. ult.

Heraclius oock / ghelijck men kan sien by Zonaras, ende andere historie-schryvers / als hy Catholijck was / heeft een alder-vermaertste victozie bekomen over de Perlen, ende heeft haer wederom af-ghenomen het Cruys des Heeren / op dien tijdt als de saecken van 't Roomsche Rijck gantschelijck schenen ghedespereert te zyn. Maer nu gheballen zijnde in de ketterije

terhe der Monotheliten, is hem alles mislucht / ende hy is ghestorben door eene nientwe ende onghehoorde soorte van siechte.

Het blijkt oock uyt de Historien der Grieken / dat de Keyserg van den Oosten / wanneer sy / ober 't verschil van de Beelden / haer van de Roomsche Kercke hebben gheschepden / daghelyckx meer ende meer onghelucken hebben ghehad / tot dat sy ten lesten gantschelyck het Ryck hebben verlozen: Waer in den Westen / soo men kan sien in de Latynsche Historien / hebben altydt de Keyserg min oft meer gheslozeert / hoe sy min oft meer toeghedaeu waeren aen de Roomsche Kercke.

Ten tyde van Urbanus II. ontrent het saer 1098. soo de Christenen 'Antiochien waren in groote wanhope / om dat schiet een ontelbaer legher van Turcken, ende Persen haer op het lijf quam / ende sy wepuygh waeren / ende schiet van hongher half doodt / soo dat oock de kloecke mannen haere leden moesten steunen op stocken; daer by / hadden sy wepuyghe peerden / soo dat den Prince Godefridus moest ghebruycken een gheleent peerd / ende andere Princen bedwonghen waeren te ryden op esels. Godt heeft ten lesten gheopenbaert waer de heylighe Lantie was / die ghebonden wesen / hebben die booz-ghebzaghen / ende soo eene victorie behaelt / datter hondert duysent Turcken op de plaerse ghebleben zyn / ende van haeren kant nauwelijckx vier duysent. Daer is oock op haer gheballen eenen hemelschen dauw / die haere ghemoederen ende lichamen versterckt heeft / ende dry mannen zijnder uyt den hemel verschenen / die door haer hebben ghevochten: Soo getuyghen Paulus Amilius *lib. 4.* ende Guilielmus Tyrius *lib. 6.* ende Dodechanus, die de Historie van Marianus Scotus vervolght heeft.

Ten tyde van Innocentius III. zyn in Franckryck nau niet meer als acht duysent Catholijcken / gheslaghen gheweest in eenen slaggh hondert duysent der Albigenche kerterg / ghelijck Amilius schryft *lib. 6.*

Op onse tyden in 't saer 1531. hebben de Catholijcke

ke

teghen het gheopende Turckdom. 309

Ke Switfers byf bescheyde slaghen ghelebert door het gheloof aen de ketterische Switfers, ende altydt heb- bende Catholijcken ghewonnen/ alhoewel sy min- der in wapenen ende ghetal. *Siet Cochlaeum in actis Lutheri anno 1531.*

Carolus V. heeft mirakelenselyck victorie behaelt teghen de Lutheranen anno 1547.

Dit is den heelen discours/ ende redensughe van Bellarminus: Zijt ghy niet dan een vermetelyck ende moetwilligh mensch/ wanneer ghy hem toeschryft/ dat hy alleen het dooden van hondert duysent Albi- gensen in eenen slaghe stelt als een ken-teecken van de Roomsche Kercke? daer hy niet anders en behoont/ dan dat het tydelijck gheluck/ t welck Godt heeft toeghesonden aen die/ de welke de Kercke be- schermt hebben/ een van de ken-teekenen is om de waere Kercke t onderscheyden? Ende dit en doet hy niet enckelijck upt het dooden der Albigenen, maer upt alle de victorien saemen ghenomen/ die van de oprechte gheloobighe Princen zijn behaelt gheweest ober de vanden/ ende bevechters van de Kestige. Nu/ dat de bewijzen Bellarmini seer wel beslypten/ choone ick met een argument ad hominem: Ghy moet iudachtigh wesen/ dat ghy *Part. 4. pag 474.* seght/ dat de Jubel-jaeren Godt den Heere mis-haghen: De re- denen voeght ghy daer by/ te weten/ om dat Godt/ soo ghy seght/ naer de vperinghe der selver/ altydt swaere oordeelen heeft toeghesonden aen de Christe- nen: onder andere/ dat sy in eenen grooten slaghe zijn overwonnen gheweest van Bajazetes Turckschen Keyser. Item/ dat onder Benedictus XIII. ghevolghe is eene grauvelijcke peste. Item/ dat ten tijde van Clemens VIII. Weyssenburgh in Transsylvanien ghekomen is in de macht der Turcken. Alhoewel dese exempelen verre ghesocht zijn/ soo is dit nochtans uw' argu- ment: Godt heeft altydt sware oordeelen toeghesonden aen de Christenen, nae de vperinghe der Jubel-jaeren: Ergo de Jubel-jaeren mis-haghen aen Godt.

Upt dit uw' argument redene ick nu met Bellarmi- nus *à contrario*: Godt heeft altydt gheluck toeghesonden

aen de ghene, die de Roomsche Kercke, ende haer gheloof ghedefendeert hebben: Ergo de Roomsche Kercke, ende haer gheloof behaghen aen Godt.

Maer sy en kunnen aen Godt niet behaghen/ten zy datse oprecht ende waerachtigh zijn: nyt de victorien dan/ die Godt heeft verleent aen de ghene/die de Roomsche Kercke/ende haer gheloof hebben boozghestaen/ wordt seer wel besloten/ dat de Roomsche Kercke ende haer gheloof / oprecht/ ende waerachtigh zijn.

Predikant.

Noch derft dien onbeschaemden Jesuijt *Costerus*.

Antwoorde.

Hier moet ick uw' reden onderbreken / ende segghen / dat ghy onbescholt / ende onbeschaemdelijck spreckt / wanneer ghy noyt van een treffelijck Catholijck man en handelt / ofte ghy moet hem eenen tijtel gheuen / die beter past op de hler-bancken / onder schabuyten / ende gynchelaers / dan in de schriften van eenen die sich noemt Dienaer des Goddelijcken Woordts: Den eenen is / naer uw' seggen / sonder oordeel, ende verstant: den anderē is onbeschaemt: de andere zijn beestelijck; sonder nu te spreken van uwe vuple lasteringhen / die ghy nyt-spoutwt teghen onse heylighen.

Gaet nu boozt in uwe reden.

Predikant.

Noch derft dien onbeschaemden Jesuijt *Costerus* segghen, dat de Paus-ghesinde gheen andere wijze van hare leere voort te setten, volghen, dan de Apostelen, d'eerste fondateurs der Kercke hebben aenghewelen; gheen oorloghen aen-doende, gheen landen door gheweldt in-nemende, gheen doot dreyghende: want *Christus* heeft ghewilt, leght hy (ende oock seer wel) dat de Christenen onderworpen souden worden,
niet

teghen het gheopende Turckdom. 311
niet door wapenen, ende menschelijcke macht, maer door ne-
drigheyt, en lijdsaemheyt der Martelaren.

Antwoorde.

Ick P. Costerus daerom/ by u/ onbeschaemt/ om dat
hy soo spreekt? wat sult ghy dan maken van mi/
die dit selve/ boven uoer de ooghe hebbe betwefen/ uyt
de verbzepinghe des Roomschen gheloofs onder de
Heidenen/ 't zy in oude/ 't zy in onse tijden? Toont
eens metter daedt/ indien ghy houdt/ dat ick onbe-
schaemt ben/ doer het wederleggen van mijne booz-
sepde betwijfen.

Predikant.

Hoe komt dit over een met der Paus-ghesinde, soo teghen-
woordighe, als oude *Maximen*?

Antwoorde.

Ick sie wel dat ghy de sake ofte niet en verstaet /
oft niet en wilt verstaen: Ick sal dan leeren wat
deses-aengaende onse *Maximen* zyn / niet aengaende
het verbzepen des gheloofs / daer wy nu van heb-
ben ghesproken / maer van het beschermen desselvs/
teghen het gheweldt van de ghene / die haer af-schep-
dende / het selve bevechten. Ick sal dese *Maximen* tref-
ken uyt verschepde plaetsen van den H. Augustinus.

Ten eersten, seyd hy / *Epist. 48. ad Vincentium*: De Dona-
risten zijn veel te oproerigh, oversulcks 'ten schijnt my niet
onnuttigh te zijn, datmen de selve dwinghe, en straffe door
de Overheden van Godt gheordineert. Maer dat hy ghe-
seydt hadde / datter vele doer de straffe wetten be-
keert waeren / die andersins in haere dolinghe al-
reijdt souden hebben blijven steken; Soo seyd hy:
Niet alle de ghene die spaert, is vriendt, noch alle die slaet, is
vyandt: De wonden van eenen vriendt zijn beter, dan de
vrywillighe kussen eens vyandts: 'T is beter met straffigheyt
te beminnen, als met sachtigheyt te bedrieghen: Ende die
eenen

eenen dullen bindt, ende die eenen slaperighen op-weckt, is aen alle beyde moeyelijck, maer hy bemintse alle beyde.

Daer naer: Ghy meent dat niemant magh bedwonghen worden tot de rechtveerdigheydt, daer ghy nochtans leeft, dat den vader des huysghesins heeft gheseydt aen sijne dienaren: Alle de ghene, die ghy sult vinden, dwinghtse in te komen.

Item: De Catholijcke Kercke lijdt vervolghinghe door de hooverdigheydt, en goddeloosheydt van vleeschelijke menschen, de welcke sy pooght te beteren met moeyelijckheden, en schrick.

Ten lesten: Mijn eerste ghevoelen is gheweest, datmen niemant moest dwinghen tot de eenigheydt Christi, datmen met woorden moest handelen, datmen met disputen moest strijden, datmen met redenen moest winnen, op dat wy gheene gheveynsde Catholijcken souden hebben: Maer dit mijn ghevoelen wierdt overwonnen, niet door de woorden van teghen sprekers, maer door de exempelen van openbare verthoonders: want eerst wierdt my voorghestelt mijne stadt, de welcke heel zijnde met Donatus, is door de vreesse van de Keyserlijke placcaeten tot Catholijcke eenigheydt bekeert geweest. **Ende een wepuygh daer naer:** Eenem hartnekighen knecht en sal niet ghebetert worden met woorden, want indien hy het oock verstaet, en sal niet ghehoorsaem zijn.

Noteert/ dat Augustinus, in desen selven bryef/ onder andere straffen der ketteren/ stelt/ het confiscueren van hare goederen, in ballinghschap ghesonden te worden, ende andere schaden, soo hy spreekt.

Opndelyck/ al wat Augustinus in desen booz-ghemelden bryef wil bewijzen/ is/ dat dese ende dierghelycke straffen seer bequain ende nut zijn/ om de kettere te brengen tot af-standt van hare dwalinghen/ ende/ soo hy spreekt/ haer de ooghen te openen.

Hooft nu booz-ers wat hy seght lib. 3. contra Cresconium cap 51. Als de Coninghen in dwalinghe zijn, sy maken wetten voor de dwalinghe, teghen de waerheydt: maer alse in de waerheydt zijn, sy stellen wetten voor de waerheydt teghen de dwalinghe. Alsoo orden de goede gheproeft door quade wetten, ende de quade worden ghebetert door goede wet-

wet-

wetten: want hier in dienen de Coninghen Godt, voor soo veel als sy Coninghen zijn, indien sy in haer Rijck (soo als haer van Godts weghe belast wordt) het goedt ghebieden, ende het quædt verbieden, niet alleen in saken die den menschelijcken handel aen-gaen, maer oock die de goddelijcke Religie raken: Te vergheefs seght ghy, laet my in mijne vryheydt: Waerom en roept ghy oock niet, datmen u vry sou laten in dootd-slaghen, onkuysheden, ende alle andere boose stucken? welcke nochtans met rechtveerdighe wetten te dempen seer profijtigh, en saligh is. Godt heeft wel eenen vryen wil aen den mensche ghegheven, maer heeft oock begheert, dat de goede wil niet en soude onvruchtbaer wesen, ende de quade niet onghestraft. Ghy seght: Hy is eenen vyandt Christi, den ghenen die een Christen vervolght; ghy seght de waerheit, maer hy vervolght hem in dat, 't welck strijdt teghen Christum.

Noch merckelijcker ist ghene desen Oudt-bader seght *lib. 2. contra 2. Epist. Gaudentij Cap. 26. 27. &c* daer hy soo spreekt/ tot den ketter Gaudentius: Ghy seght, seyt hy/ dat Godt om 'tvolck van Israel te leeren, het Woordt heeft ghegheven aen de Propheten, ende niet gheboden aen de Keyfers. De Heere Christus, Salighmaecker der sielen, en heeft gheen soldaten ghesonden maer Visschers, om 'tgheloof in te brenghen.

Ick antwoorde hier op seght Augustinus. Hoort dan de heylighe Propheten, ende heylighe Visschers, ende ghy en sult niet moeyelijck vallen aen de alder-Godts dienstighste Keyfers: Want ick hebbe nu boven bewesen, dat het de sorghe des Coninckx was, dat de Niniviten Godt souden versoenen, wiens gramschap den Propheet hadde verkondicht. Soo lanck dan als ghy-lieden het niet en houdt met de Kercke, de welcke van de Visschers voor-seydt is gheweest, van de Apostelen gheplant: Soo lanck oordeelen de Coninghen seer wel, de welcke het mer de Kercke houden, dat het haer toestaet, niet toe te laten dat ghy, sonder straffe, aen de Kercke weder-spanigh zijt.

Woorders hadde Gaudentius gheseydt: Noyt en heeft Godt de hulpe verwacht van wereltsche soldaten, de welcke alleen kan oordeelen vande levende, ende dooden. **Hier op antwoorde Augustinus:** Godt en verwacht de hulpe niet

van wereltsche soldaten, als hy een meerder weldaet gheeft aen de Coninghen, haer inghevende dat sy in haer rijk het ghebodt des Heeren souden doen onderhouden: want die, aen de welcke gheseyt is: *Verstaet nu ghy Coninghen, wort gheleert die de aerde vonnist, dient Godt met vreesse*: die meynen, dat haere macht aen den Heere soo dienen moet, dat de ghene die aen sijnen wil niet en willen dienen, door haere macht, souden ghestraft worden.

Nu' ghene ghy seght van de soldaten: Indien de Coninghen die sorghe aengaet, soo wy nu uyt de heylighe Schrifture bethoont hebben, door wie sullen de Coninghen (dese straffen) uyt-voeren teghen de wederspanninghe *Circumcellions*, ofte hare mede-ghenooten, ofte aenleyders, als door de soldaten die haer onderworpen sijn?

Verhalben hadde Gaudentius den ketter gheseydt: De rechtveerdighe sullen in't oordeel staen met groote stantvastigheydt teghen de ghene, die haer benauwt hebben, ende haren arbeyt wegh-ghenomen, &c.

Hier op antwoort Augustinus: bekent u. l. misdaet, ende en wilt u niet toeschrijven den naem van een ander: De Schrifture heeft gheseyt: Dan sullen de rechtveerdighe staen, &c. sy en heeft niet geseyt; alle die quaet gedaen hebben, sullen staen, maer de rechtveerdighe sullen staen: Ghelijck oock de Heere als hy gheseydt hadde: Saligh sijne die vervolghinghe lijden, ten waer dat hy daer by ghevoeght hadde, om de rechtveerdigheydt, hy en soude niet alleen beteccken, de welcke om hare verdueligheydt inden Heere, worden ghecroont, maer oock die, de welcke door rechtveerdighe wetten worden ghestraft. Oversulckx, indien ghy meynt, dat dit woort Rechtveerdighe, u toekomt, thoont eerst, dat ghy rechtveerdigh zijt: want ghy hebt groote stucken over de welcke ghy tusschen uwe rechtveerdigheden, kont disputeren: gh'hebt de scheuringhe Christi, de af-snijdinghe der Sacramenten Christi, de verlatinghe des vrede Christi, oorloghe teghen de lidmaten Christi, lasteringe teghen de bruydt Christi, verloocheninge vande beloften Christi. Dit sijn uwe rechtveerdigheden, om de welcke ghy quansuys sult staen in groote stantvastigheydt teghen de ghene, die u hebben benauwt.

Dit sijn de Maximen van Augustinus, ende het sijn oock de onse / te weten / dat de Coninghen / ende
Prin:

Princen seer wel doen / wanneer sy de macht van Godt haer ghegheven / ghebruycken / om de ketters te vervolghen / ende te straffen / ende te dwinghen om afstand te doen van haere ketterijen / ofte / om haere weder-spanninghepdt aen de Kercke / te stutten / ende te herten.

Leert dan onderschept maecken tusschen sich te beschermen teghen gheweldighers , om sijn possessie / of recht booz te staen / ende tusschen moorden, en branden: hadt ghy Costerum wat boozder ghelesen / die soude u hter wat beter onderricht hebben / ende gheseyt / dat de Catholijcke Coninghen / ende Princen / wanneer sy placcaten maken teghen de ketters / niet invaeren het goedt van een ander, maer beschermen haer eyghen , ende bedwinghen haer onderfaeren tot ghehoorsaemheydt, ende eedt dien sy ghesworen hebben : De Princen weten wat voor een lasteringhe, de ketterij is, wat een ongherust quaedt, het welck den alghemeynen vrede stoort , ende andere treckt tot sijn verderf. Sy hebben dan straffe pijnen ghestelt voor de ketters, ende met alder-ghewichtichste wetten verboden alle nieuwigheyt der Religie : welcke wetten van de alder-oudste Keyfers uyt-ghegheven zijnde, hebben grooten vrede by-ghebracht aen de Kercke.

Weet ghy dan niet de eerste beghinselen van utwe ghesinthepdt? weet ghy niet dat utwe booz-ouders / eer Luther, of Calvijn , inde wereldt waeren / kinderen sijn gheweest van de Roomsche Kercke? en oversulckx dat Luther, ende Calvijn, met alle hare discipelen teghen hare eygen Moeder sijn opghestaen? weet ghy niet datse haere wettighe Oberheden hadden / en Magistraten / en datse de selve niet en hebben willen ghehoorzamen? ende sult ghy dat Tyrannie noemen / wanneer een Moeder haere weder-spanninghe kinderen straft / ofte een Magistraet sijn onghehoorsame onderfaten? Weet ghy niet / datmen booz Luther, ende Calvijn , noyt van soodanighe ghesinthepdt hadt hooren spreken / soo als utwe booz-ouders wilden inboeren? en souden de Princen / en Coninghen op soo eene onghehoorsame / ende nieuwe ghesinthepdt gheschapen hebben? Weet ghy niet datmen in de heele werelt

relt

telt gheen andere Kercke en erkende vooz de oprech-
 te/ als de Roomfche alleen? en falmen ghedooghen
 datmen teghen het bonnisse van de gheheele werelt/
 de selve fal lasteren / ende uyt-schelden/ ende bestrij-
 den sonder authoriteyt/sonder goddelijcke/ ofte men-
 schelijcke commissie? maer steunende alleen op syn
 eyghen vernuft/vooz het welcke de Schrifcture schan-
 delijck wiert verkeert / verbalscht / ende verdraept?
 wat dunckt u / in soodanighe occasien teghenstandt
 te stellen is dat Tyrannie? Indien jemandt uwe rente-
 brieven quaem verbalschen/ende segghen dat hy pre-
 tensie heeft op u goedt / ende hupsen/ die gy/en uwe
 vooz-ouderg van immemorialen tijdt hebt beseten /
 iae met ghewaepende mannen aenquam / om u met-
 ter daet uyt gantsche possessie te dzyben / soudt ghy
 een tyran wesen/ hy soo verre/ghy soo een voghel deed
 hy de kop vatten / ende straffen naer verdiensten?
 op de selve maniere is Luther, Calvijn, ende haere aen-
 hanghers teghen de Kercke ghekomen / de welcke
 alleen in de werelt wiert erkent vooz de ware / ende
 sult ghy die houden vooz tyrannen, die haer eyghen
 goedt defenderen teghen gheweldighers? ende het
 bonnis van de gheheele werelt vooz-staen teghen ee-
 nen hoop eedt- ende beloofst-brekers? want of sy
 duysent-mael riepen dat sy van Godt waren ghe-
 fonden / 'twas te bergheers: want/ ten eersten, haer
 leben en gaf het niet uyt / ten tweeden, sy en thoonden
 gheene parenten / als de ghene die sy verbalscht had-
 den vooz verkeerde uyt-legghinghen/ te weten/Schri-
 ctur, ten derden, sy en thoonden noch seghel noch
 handt-schryft Godts / 'twelck bestaet in mirakelen:
 sy en wierpen gheen duyvelen uyt, sy en spraken gheen vrem-
 de talen, sy en verdreven de serpentes niet, sy en ghenaeften
 gheen siecken door't op-legghen der handen; teekenen
 nochtang./ die Christus beloofst hadde dat de waere
 gheloobighe altydt souden volgen / oher-sulckx stont
 het de eyghenaers toe / haer tant te kleden als aen
 ghewelbighers/ ende haer ghewelt / met ghewelt te
 breken.

Alsoo hadde Petrus, Aananiam, ende syne hups-
 vrou.

byoutwe Sapphiram ghestrast met de doodt / om dat sy haer stelden teghen de instellinghen der Apostelen: Ende Paulus, den tooveraer Elymas gheslaeghen met blutheyt / om dat hy sich stelde tegen den voorzgauck / ende loop bande Christelycke Religie.

Leert dan onse Maximen, die wy van nergheus anders af-gheleent hebben / als van de oude Apostolycke Kercke / te weten / het gheloof te verbeyden sonder ghewelt in ljdsaemheyt / verbzarghsaemheyt / ende saeghtmoedighheyt: maer het selve oock te beschermen met ghewelt / ende straffen / teghen de ghene die het met ghewelt / sonder commissie / sonder last / sonder patenten / komen aentasten / met verbzeken van haeren eedt / die sy Godt in het Doopsel / ende de haere wettighe Overheden hebben ghedaen. Wat hebt ghy / in dese materie noch boozder te segghen?

Predikant. Pag. 42.

Onse heylighe leere is soo wijt, en zijt verspreyt gheworden op de selve wijze als in den beghinne de selve leere der Apostelen, niet door wapenen, maer door heyligheyt, gheduldigheyt, ende verdraeghsaemheyt van die vervolghinghen, en krijghen, die *onsen Heylighen van het beest werden aenghedaen: Wy den gantschen dagh ghedoodt, ende gheacht wordende als schapen der slachtinghe.*

Antwoorde.

Ghy praet hier als of het al Euangelle waer / tghene ghy seght: Daer vallen nochtans hier vele / ende verscheyden dinghen te ondersoecken / sae schier elck woordt.

Ten eersten: Ghy seght dat uwe leere heyligh is: Dat sijndt ghy daer soo op't papiet / als of het eene openbaringhe Godts waer / aen de welcke niemant mach twijffelen: Maer ghy moest te bozen dese vzaeghen beantwoorden.

1. Hoe kan een leere heyligh zijn; die de heyligheyt, ende

ennde goetheydt Godts te niere doet? sijne heyligheyde, wanneer sy hem stelt/ tot aendzjber / aenstouwer / ende aendzjnghe tot alle boosgheden / die der op de werlde ghedaen worden? sijne goetheyde, wanneer men hem stelt tot Schepper van soodanighe menschen die hy wilt verdoemt hebben / ende oversulckx haer verhart / verblindt / ende opstupt den wegh tot de saligheyt? ghelijck ghy by uwen Calvijn hebt gelesen.

2. Hoe kan eene leere heyligh zyn / dooz de welke de mensch soo verre ghebracht werdt / dat hy vastelijck gheloof / dat hy upt het gheloobe niet en kan vallen / vervolghens van alle kanten soo versekerd is in dit leven van sijne saligheyt / dat die noodtsaligheyt volghen moet? is hy van dese twee dinghen soo versekerd / soo mach hy dan by doen toat hy begeert / want niemant en kan hem dat gheloof / ende die saligheyt ontnemen. Is dat niet eenen schoonen wegh / die de menschen aenleypd tot heyligheyt? daer den H. Paulus *Philip. 2.* upt-druckelijck belast heeft / datmen sijne saligheyt souden wercken met vreesse, ende bevens sijns herten? jae self sijn lichaem heeft ghekastijt / upt vreesse of hy van Godt verstoote wterde.

3. Hoe kan eene leere heyligh zyn / de welke het Gheloof alleen seght ghenoeghsaem te wesen tot de rechtbeerdighmakinghe? indier voeghen / dat, al ist dat my mijne consciencie beklaecht. dat ick teghen alle de gheboden Godts swaerlijck gefondicht, ende der selver gheen ghehouden hebbe, ende noch steeds tot alle boosheydt gheneghen ben, nochtans Godt sonde eenighe mijne verdiensten, upt louter ghenade, my de volkomen ghenoeghdoeninghe ende gherechtigheyt Christi schenckt, ende toe-rekent, even als of ick noyt sonde ghehadt, noch ghedaen, jae al hadde ick al de ghehoorsaemheyt volbracht, die Christus voor my volbracht heeft, soo verre ick sulcke weldaet met gheloovigher herte aen-neme.

Maecht dese leere niet sozgheloose / en goddeloose menschen? uwen Catechismus seght wel dat neen / om dieswil, soo hy seyd / dat het onmoghelijck is, dat soo wie Christo, door een waerachtigh gheloof

loof

loof ingheplant is, niet en soude voort-brenghen de vruchten der danckbaerheydt. **Wat ist nu?** Konnen dan niet dese danckbaerheydt, niet bestaen menighe sonden? soo neen? soo sijn dan de Ghereformeerde, dooz de kracht haers gheloofs / bukten alle perijckel van sondighen; hoe leert gy dan dat alle menschen metter daet sondaers sijn / sae oock dooz de alderminste sonde / de eeuwighe straffen verdienen? soo sae? soo maect dan dese leere de menschen sorgheloos, ende goddeloos, aengheghesien dat sy tot alle booshepdt gheuepghet zijnde / ende konnen sondighen / de sonden konnen cleyn achten / de wijle die / dooz het gheloof alleen, soo bedeckt worden / als of sy noyt en hadden ghedaen gheweest: hoe kan soo een leere de menschen hepligh maecten / vervolgens hoe kan sy hepligh sijn? Dit sy ghenoech tot een staeltse.

Te segghen / dese stucken worden berhoont / ende vast ghemaeckt upt de Schrifture. Ich antwoorde / dat dit onmoghelijck is / want 't is onmoghelijck dat Gods Woordt sedt leere dat onredelijck sy / om dat Godt de opperste reden / ende oorspronck van alle reuen is; maer dese stucken strjden teghen de reden / oft sijn onredelijck / hoe konnen sy dan vast ghemaeckt worden upt de Schrifture?

Ten tweeden, ghy seght dat uwe leere wijt, ende zijt verspreyt is gheworden. **Waer roch?** in Duytschlandt, Sweden, Denemarcken? daer hebt ghy het meeste deel Lutheranen, die uwe leere niet meerder binninghepdt / ende bitterhepdt bestrijden / als opt de Catholijcken hebben ghedaen / alhoewel ghy de selve onlanghs in Franckriek, hebt aenghenomen tot Broeders. **Waer dan?** in Polen, oft Transylvanien? **Waer hier sult ghy bykang** soo bele / oft meer Arianen vinden / die de heplighe Oypbuldighepdt bestrijden / als Calvinisten. **Waer is uwe leere dan soo wijt versprept?** in Enghelandt? daer hebt ghy Independenten, Quakers, Protestanten, die het niet u niet en houden / sae de Presbyterianen selve / sijn in vele verschillende van uwe ghesinthepdt. **In dien ghy nu wilt dooz-loopen** Hollant, Zeelandt, Vrielandt, daer hebt ghy met mentichte Mennisten, Arminianen,

nen, Socianen, Lutheranen, en wie noch meer / die alle gaer / oock in Hoofst-stucken uwe ghesinthept besstryden. Als alle dat wel ondersocht wordt / soosalmen behinden dat uwe leere verpreyt is door het minste deel van Vranckrijck, een kleyn ghedeelte van de vereenighde Provincien / ende een deel van Enghelandt, want onder de Heydenen, oft Mahometanen, hebt ghy-lieden niet / oft seer wepuygh verhoorzbert: Hoe kout ghy dan segghen / dat uwe leere wijt, en yit verspreyt is gheworden? dat ghy soo spracckt van de Roomsche Catholijcke Religie, die niet alleen gheheel Europa, maer oock gheheel Indien door is verhezeydt / dan soudt ghy de waerhept ghesept hebben.

Ten derden seght ghy / dat uwe leere verspreydt is gheworden op de selve wijze als die der Apostelen. Ick ghe-loove dat ghy wilt segghen / dat sy verhezeydt is op een contrarie wijze: want

1. Een bande voornaemste middelen der Apostelen waren de mirakelen. *Acto 2. 43.* Niemandt van de uwe en heeft opt eenigh mirakel ghedaen: daer Christus nochtans heeft ghesept / dat de mirakelen niet alleen de ghelouwighe van d' eerste tijden sonden volghen / maer altydt / sonder bepalinghe / ende dat men daer aen de waerhept van haer ghelouf soud' konnen mercken.

2. De leere der Apostelen wierdt verhezeydt / door de eenighept / ende onderlinghe breedfamighept / *Acto 4. 32.* Maer van't beghinsel bande nieuwe leere / heeft seer wel opgheroepen Job Jansz Anno 1567. O Godt! hoe hebben wy arme menschen ons laten verleyden, loopende, ende ondersoeckende de Schrifture tot twilt, ende tweedracht, niet tot liefde, vrede, ende eenighept! Siet G. Brant in't verhael der Refor. pag. 529.

3. De Apostelen in't verkondighen van hare leere / droeghen respect aen den Oppersten Priester der Joden / alhoewel sy wel wisten / dat sijne macht samen met het oude Testament nu upt was: want soo desen Priester *Act. 23. 2.* Paulum hadde doen slaen / doe seyde Paulus tot hem (doch niet wetende dat het den oppersten Priester was) Godt sal u slaen, ghy ghewitte

witte

witte muer, sit ghy oock om my te oordeelen nae de wet, en beveelt ghy teghen de wet, dat-men my sal slaen? en die daer by stonden, seyden: Schelt ghy den Hoogh-priester Godts? Ende *Paulus* seyde: Ick en wist niet, broeders, dat de Hoogh-priester was, want daer is gheschreven: Den Oversten uws volcks en sult ghy niet vloecken, oft schelden. **H**et ghy-lieden dese wijsse onderhouden / wanneer utwe dooz-ouders schter hare meeste ende krach-tygste argumenten in het verkondighen van hare leere / stelden / in het schelden / en bloecken van den Opper-priester der Christenen / den Paus van Roomen, die dooz sulcks van de heele werelt dooz de tyden van Luther, endt Calvin ggehouden wierdt?

4. De Apostelen verbzepdden hare leere / dooz het aenprijfen van supberhepdt / ende onthoudinghe. Dooz riep den H. Apostel Paulus 2 Cor. 7. 27. Zijt gh ongebonden van een vrouwe, en soeckt gheen vrouwe. **T**er contrarien / al wat utwe eerste Predikanten riepen / was / van houwen / en trouwen / ende niet teghenstaende dat sy onthonden waren van vrouwen (want sommighe onder haer waren Priesters) en sochten niet meer als vrouwen.

5. De Apostelen verbzepdden hare leere / niet so seer onder de Joden, als wel onder de Heydenen de gheheele werelt dooz: ghy-lieden leeft / ende blijft noch hoetelen in eenen hoeck van Nederlandt, ende van Vranckrijk, by ghebreck van eenen Apostolischen seker.

6. De Apostelen preechten strengighepdt / 'tzy in't onthouden van sekere spijfen Act. 15. 29. 'tzy in penitentie te doen / Act. 2. 38. 'tzy in't opsicht van vrouwen / oock in het houwelijck / soo dat Paulus seyde 1. Cor. 7. 29. Die vrouwen hebben, dat sy zijn gheelyck of sy gheene en hadden. **T**er contrarien / 'twas al even rupm / ende sacht dat utwe eerste valsche Evangelisten aenpreechten / te weten / gheene onthoudinghe van spijse / gheen ghestelde vastendaghen / gheen penitentie / &c. soo dat het grootelijck te verwonderen is / dat de gheheele werelt niet en is Calvinist ghe worden / om te volghen de ghemacken des lichaems /

#

ende

ende de sinnelijckheden vande nature / 'twelck alle menschen is inghebozen: maer de handt Godts heeft het beledt/ende ghemaecht / dat die Heilige / teghen den loop vande nature / ende inghebozen aert vande menschen / soud' d'oberhandt behouden / en hobenswemmen / de welcke de sinnelijckheden onder de boeten creedt/ende de ghemacken des lichaems verfoept/dat is/de Roomse.

Ten vierden, ghy seght / dat utwe leere verbzept is gheworden / niet door wapenen. Ick en kan niet bedencken / met wat onbeschaeutheit ghy dit hebt durben stellen op het papier/daer ghy/'tzy door utwe eyghen Schrybers/'tzy door de onse / van contrarie kont oerrupght worden.

Ick en twiffele niet/oft ghy stelt de Albigenen onder utwe Dooz-ouders/hoetwel daer meer verschil is tusschen hare leer-stucken/ende de utwe/als'er is tusschen hemel en aerde. Nochtans laet ons die houden dooz utwe dooz-ouders/van die beghinnen/ ende se en of sy hare leere verbzept hebben sonder wapenen.

Hoozt eerst spreken Paulus Amylius *lib. 6. Hist. Franc. in Philippo 11. pag. 317.* Den H. Dominicus, seyd hy/ is tot de Albigenen ghesonden, om haer te ghenesen, indien sy costen bekeert worden, doch en zijn noch door de heyligheydt van sijn leven, noch van sijne woorden beweeght gheweest. Jae de hertneckigheydt verweide haer met wapenen. Dit is immer heel contrarie aen 'tghene ghy seght.

Hier teghen hebben haer de Catholijcken / met recht ghewapent/ soo Amylius hoorder verhaelt/ ende soo de Albigenen, een legher hadden ghemaecht van hondert duysent mannen/zijn sy van acht duysent Catholijcken gheslaghen gheweest tot twintigh duysent toe/de reste verjaeght / ontwapent/ &c. van de Catholijcken / en isser niet meer ghebleven als eenen edelman/ met seer weynighe andere van sechtere conditie.

Hoozt nu Matthæus Paris *Hist. Anglia Anno 1234. pag. 395. §. Hoc quoque anno.* De Albigenen, seyd hy/ vergadert hebbende eenen machtighen legher, zijn ghevallen met groote vyandschap in de landen der Christenen, verbrandende de

Kere-

Kercken, onbermbertelijck vermoordende de Christenen van wat slag, oft ouderdom sy waren: maer hare superstitieuse vermetelijckheydt is van de gheloovigh. Christenen ghedempt gheweest: ende in eenen veltilag, soo gheslaghen gheweest, datter niet een uyt-ghecomen is

Leest nu hier beneffens de Historie van Petrus Monachus, namelijk cap. 16. ende de Historie van Valarianus.

Ten tweeden: **Ick en twijfele oock niet / oft ghy stelt de Hussiten onder utwe Booz-ouders / aenghesten dat ghy Joannem Hus stelt onder utwe Martelaren. Weet ghy wel hoe dese hare seete verbrocht hebben? Hoozt Spondanum Anns 1420. Num. 1. Lisba den aenleeder van dese ketters / heeft alle de voornaemste heylighe plaetsen binnen Pragen bedorven, ende vele plaetsen der gheloovighen inghenomen, ende in een seker stadt, vrouwen, en mans met kinderen, en alle de Priesters in eene Kercke ghesloten, ende daer levendigh verbrandt. De andere hebben eenen Catholijcken edelman, soo doot gheslaghen met vlegnels, als oft sy eenen schoof onder handen hadden ghehad, roepende op elcken slag: *Ghy en sult nu niet meer de Hussiten bespotten.***

Bonfinius sal ons noch meer bescheedt hier van gheven lib. 3. Decad. 3. De Hussiten, sepd hy / hebben van stadt tot stadt, van dorp tot dorp, hare wreedtheydt uyt-gewerckt teghen de magnifike Kercken, s'hebben verbrandt het vermaert Clooster van't Coninghlijck hof, daer de lichamen der Coninghen wierden begraven. Hier nae oproerte ghemaect hebbende binnen Prage, hebben het Stadt-huys omringhelt, elf Schepenen in de vlucht ghejaecht, de seven andere, die ghebleven waren, hebben sy van boven uyt de vensters gheworpen in het scherp vande pijken. die daer verscheurt zijn gheweest.

Wat sal ick segghen van de Lutheranen, de welke / in eene Synode der Ghereformeerde in Vranckrijck, niet seer langh gheleden / zjn erkent gheweest booz utwe Broeders / als niet verschillende in substantie / maer alleenlijck in eenighe stucken van minder ghewicht.

Indien ghy de schriften van Luther maer van bere ghesien hebt / soo kondt ghy wel weten / wat mid-

delen hy gheeft om sijne leere / dat is / de uwe / hoer
soo veel de substantie aengact / te verbruden.

¶ **I**s merckelijck dies aengaende / t welck hy
seydt *lib. contra Epitom. Sylvest.* My dunckt, seydt hy / in-
dien de furie der Roomschen soo voort-gaet (te weten /
met sijne leere te verbruden / hem t'eycommuniceren /
teghen hem te schryuen &c.) datter gheen ander remedie
en is, als dat den Keyser, Coninghen, ende Princen met GHE-
WELDT, ende WAPENEN, dese pesten der werelt aen-
vallen, ende dat sy dese sake niet met woorden, maer met het
SWEERDT ter neer legghen : Want wat raesen die deughe-
nieten, oock van't ghemeen ghevoelen berooft zijnde, die
t'ghene voorseydt is van den Anti-Christ? Indien wy de die-
ven met de galghe, de doot-slaghers met het sweerd, de
kettens straffen met vyer, waerom en bestormen wy niet met
wapenen, dese meesters des verderfs, die Cardinalen, die Pau-
sen, ende al dat ghespuys van't Roomsche Sodoma, die de
Kercke Godts sonder eynde verderven? Waerom en wasschen
wy onse handen niet in haer bloede?

¶ **W**at oozloghen hier upt ontstaen zijn in D. ytslandt,
wannecr Luther eens dese trompette hieldre gheske-
ken / is onnoodigh te schryuen / de wijle alle Histo-
schryvers hier van vol zijn.

¶ **W**ilt ghy nu weten / hoe de Hugunotten in Franck-
rijk uwe leere verbruden hebben: keest Henricum Spon-
danum op't jaer 1560. ende 62. die sal u segghen dat sy
de oozloghe begost hebben met het in-nemen van de
stadt Orleans, beneffens onmenschelijcke wreetheden
die sy begaen hebben / onder andere / hoe sy die koste-
lijcke Kercke van Ludovicus XI. ghebontot ter eere
van de H. Maghet hebben gheschonden / ende ter
aerden gheworpen: Hoe sy het lichaem van den
hoorseyden Coningh / ende van de Princen de Lon-
gueville, ende andere treffelijcke Edelmans / hebben
ontgraven / verstroyt / ende verbrandt: Hoe sy het
herte van den Coningh Franciscus II. twee jaeren te
bozen ghestorven / ende begraven in de Kercke van't
H. Crans / in't byer gheworpen: Hoe sy tot Engolesme
het doot lichaem van den Groot-vader van Franci-
scus I. noch heel ende gantsch wesende / hebben in
stukken

teghen het gheopende Turckdom. 325
stukken ghekapt: Hoe sy de graven van de Princen/
upt de welcke de Coninghen van Navarre ghesproten
waeren/ te Vindocin hebben ghebroken/ ende duyfent
soodantghe stukken meer.

'T is tijt dat ick kome tot onse Nederlanden/om
te sien oft uwe Broeders gheene wapenen hebben
ghebruyckt / ofte gheweldt om haere leere voort te
setten. Ick sal dies-aengaende mijne verhalen na-
melijck trecken upt Geeraert Brant Predikant tot
Hoorn, in sijn onlanghs upt-ghegheven Verhael der Re-
formatie.

Voorst eerst, seyd hy/Pag 370. De vryheyte van preken
in West-Vlaenderen eerst door-ghedronghen, sloegh dan van
daer voort in Brabant, ende verders in d'andere landtschap-
pen. Van de bosschagien, ginghen in de velden, opene
plaetsen, dorpen, en voorsteden, met groote menighden.
D'eerste vergaderinghen gheschieden sonder wapenen: maer
doen-men hen dreyghde, oft stoorde, ginghen sy ghewapent
ghestockt, ende ghestaeft ter preke, eerst met rapier, pistolen,
en sinck-roers, daer nae oock met hellebaerden, busen, ende
ander hals gheweer.

Item: Op den 24. Junij 1566. wierdt in't Walsch ghe-
preeckt, niet verre van Antwerpen, in seker Heesterbosch des
Heeren van Berchem, ende 't selve bewaecht tot vier plaetsen
van ghewapende mannen, eenighe te voet, eenighe te peerde:
ende als'er gherucht onder quam, dat de Schutters in de wa-
penen waren, en derwaerts quamen, wert daer op gheseydt:
Symochten komen, men sou haer verwachten.

Ten tweeden, Pag. 371. De Ghereformeerde noch voor
't uyt-gaen des jaers, namen 't Laar in, een veldt op een vier-
endeel mijs van Antwerpen gheleghen, ende bolwerckten de
inganghen toe, met waghens, bewacht met ghewapenden.

Ten derden, Pag. 376. De vergaderinghen der Gherefor-
meerden, diese buyten Antwerpen hielden, werden begroot
op derthien, vierthien, vijfthien, en selthien duyfent, de min-
ste op vier duyfent menschen, en dat ghewapent.

Ten vierden, Pag. 377. De Wet-houders riepen over de
baldadigheyt der Ghereformeerden, die sonder op hen, op
placcaten, op Landt-vooghdesse, jae selve de Majesteit des
Coninghs te passen, ghewapent ter preecke liepen.

Ten vijfden, *Pag. 389.* Den Predikant van Amsterdam Laurens Jacobz Reaal, gaet voor de Burghmeesteren, ende seght haer: Hoewel ghyluyden de predicatie buyten Haarlem soeckt te verhinderen, soo is't u niet moghelijk, want dat werck des Heeren sal voort-gangh hebben, en alle de duyvelen en sullen't niet weiren, men sal tot Overveen predicken, ende wy verhopent oock in weynighe daghen buyten Amsterdam te doen.

Werckt hier de moertwillighe / ende ghewapende woorden.

Ten sesden, *Pag. 401.* Een groote hoop volcks versiet sich van gheweit, en komter ten acht uren mee ter preke, meest met korte roers, ende poeignaerden ghewapent.

Ten sevensten: **Al dat op-loopen / ende op-breken van Kercken / ende Cloosters / ende Autaren / onder aen te sien Magistraten / ofte eenighe andere Overygheden / wat is dat anders gheweest / als geweldt?** Maer dat Geeraert Brandt *Pag. 449. & seqq.* verhaelt heeft hoe dit toe-ghegaen is te Leyden, Dordrecht, Ter Goude, te Rotterdam, Haarlem, Hoorn, Kuilenburgh, soo seght hy ten lesten: Jae tot Middelburgh heeftmen niet alleen alle de Autaren, en beelden ghebroken, en de ghewijde plaetsen geplondert, schoon't de Magistraet met de schutters twee daghen teghen hielt; maer't ghemeene volck den 24 Augusti in groote menighe by een vergadert, begheerden van den Bisschop, en Wet-houders, datse al de ghenen, die ter sake van de Religie ghevanghen waren, los laten, ende hun overleveren souden, oft dat sy anders den kercker met gheweldt wilden op-loopen: men moest dan, om tot gheen bloedtbadt te vervallen, een-en twintigh ghevanghenen slaken, ende de Ghereformeerden in de stadts Kercken laten preken.

Ten achtsten, *Pag. 453.* Doen viel het ghewapent volck, tot Antwerpen in de Burgh-Kercke, in die van *S. Iacob*, van de Minrebroeders, en Prekebroeders, de beelden wierden ghestormt; alle Kerckelijcke kostelijckheyt gheschonden, oft geplondert; 't Missael, ende andere boecken in stucken ghesneden; ende ghescheurt. De Magistraet, te swack om hun't hooft te bieden, dede hier niet meer toe, dan't stadt-huys verskeren, ende de volghende nacht, met ontrent 160. van de ghetrouwste der Gilden, bewaken. Des anderen daeghs den

teghen het gheopende Turckdom. 327

den 26. der maent, tradmen met de Ghereformeerden, die op de plaets van S Marie wel tot vijf, of ses hondert sterck in wapenen waeren, om hun voornemen voorts in't werck te stellen, in nieuwe handelinghe, &c.

Siet noch schrikelycker dinghen by den selven Brant Pag 567 & seqq.

Heesmen wel opt ghehoort/ ofte ghelesen dat soodanighe dinghen gheschiet sijn by de Apostelen/ of de eerste Christenen?

Ick lese Act. 12. 2. dat Herodes den Apostel Jacobus heeft doen onthoofden/ maer ick en vinde nergens dat de Apostelen/ ofte andere Christenen hoops-gewijs sijn ghelopen lanckx de straeten en mercken/ met steenen/ ende ander ghewer / roypende datse die doot moesten wreken/ ende de ghene die ober' ronnis hadden gheseten moesten steentghen/ghelijck als de Ghereformeerden tot 2000 toe ghedaen hebben te Valencijn in't jaer 1561. als sy met het ober-weldigen van het gherecht / het dooz-breken van den hondstapel/ het verjaeghen vande Magistract/ hare twee Predikanten Philips Maillard, ende Simon Faveau hebben verlost van de doot: soo hebben sy mede ghedaen te Doornick, t'Audenaerde, ende in vele andere steden / soomen kan sien in't Verhael der Reformatie van Geeraet Brant.

Ten tweeden, ick lese Act. 12 3. dat Herodes, den Apostel Petrum heeft ghebaughen ghestelt / ende gheboept met twee ketenen / maer ick en kan nergens vinden/ dat de Christenen niet ghewelt sijn komen ghe-loopen naer het ghebanghen-huys / om met raesen/ en tieren/en dreyghementen den gebanghenen op te epsschen/ oft van den kercker op te loopen / ghelijck de Ghereformeerden hier binnen dese stadt van Antwerpen hebben ghedaen den 24. Augusti 1563. ende binnen Middelburgh: ofte om den kercker met ghewelt open te breken/ghelijck sy ghedaen hebben te Valencijn. Ick en kan anders niet vinden/ als dat de gheheele Ghe-meynte vooz Petrus ghebeden heeft / voozders niet. Du/ datmen soud' segghen / dat het haer aen macht/ volck/ oft mannen ontbrack / dat niet: want op den

Sixen-dagh alleen waerender dyp dupsent bekeert / *Act. 2. 41.* ende *Act. 4. 4.* wordt ghesepdt datter vijf dupsent mannen noch by syn ghekomen; ten ghebrack haer aen't volck niet / die soo wel kosten raesen / en bulderen lanx de straeten / ende op-loopen doen / a g de Ghereformeerden, doch dese moet-willighepde / en ongestuynghepde was verre bande God-buychtighepde / ende lypsaemhepde der eerste Christenen.

Ten derden, Ick lese *Act. 5. 40.* dat de Apostelen publykelyck syn ghegheselt gheweest om dat sy gepredickt hadden / en datmen haer ghedreppcht heeft noch erger te doen / indien sy boozt-ginghen in't preken / doch sy ginghen uyt den raedt / verblydt zynde dat sy dese schande booz den name Jesus hadden gheleden: ick lese wel boozdres dat sy daerom niet opgehouden en hebben van preken; maer ick en kan nergens vinden / dat sy dit preken hebben aenghestelt met ghewaepende mannen / met stocken / of staven / om 'tghetwelt van haere verbolgers te breken / ghelyck de Ghereformeerden ober al in dit landt hebben ghedaen.

Ten vierden, Ick lese dat de Apostelen diekwilg booz de ghemeypnte ghepreect hebben / ende *Act. 2. 46.* dat sy daghelyck haere vergaedinghen hielden / ende het h. Sacrament ontfinghen / maer en kan nergens vinden / dat sy haere vergaderinghen omset hebben met waghens / ende ghewaepende mannen te te voet / ende te peerde / ghelyck de Ghereformeerde buyten dese stadt / ende elders hebben ghedaen: en durst ghy noch segghen / dat utwe leere / ghelyck die bande Apostelen verbyert is gheworden: en dat ghy lieden dit hebt ghedaen sonder wapenen? lees de Schryf-ture wel / en siet / of ghy niet recht den contrarieu wegh inghegaen zyt / dan de Apostelen / ende eerste Christenen: wat hebt ghy hier reghen?

Seght ghy / dat utwe broeders / door de Catholijckhe Pryncen / ghevanghen / ende ghedoodt wierden? 'tselbe dede Herodes, en andere ten opsichte van de Apostelen / ende eerste Christenen: dese nochtans en wisten /

wisten noch van stozmen / noch van dreyghen / noch van steeninghen der rechtcren / ghelyck ghy-lieden ghedaen hebr.

Seght ghy / dat de Roomsche Catholijcke Princen / dit ten onrechte deden? 'tis valsch; doch genomen het waer soo; wie dedet meerder onrecht als Herodes? dies niet tegenstaende en hebben de eerste Christenen / alhoewel seer menichvuldigh in't ghetal / haer noyt verhoordert opzoerten te maken / ende sich te stellen met wapenen teghen hare vervolghers.

Seght ghy datmen 'teen geweld moest af-wenden met 'tander geweld? Waerom en hebben dit de eerste Christenen oock niet ghedaen? derhalven / 'tge- ne de Catholijcke Princen deden / en was gheen ghe- weli / maer recht.

Seght ghy / datghe meer moest ghehoorzaemen aen Godt / dan aen de wereltliche Obersten? dat sey- den de Apostelen oock / ende nochtans en ghebryck- ten gheen wapenen / ende thoonden voor de oogh / door de intrakelen die sy deden / dat sy metter daet ghesonden waren van Godt: maer waer hebt ghy- lieden jet sulckx kunnen bewijzen / als uyt de Schrif- ture / soo ghy hoorgaest / die ghy-lieden schandelijck / tot desen eynde / verkeerde / ende verdraepde?

Seght ghy / dat ghy het oprechte Gheloof quaemt inboeren? dat deden de Apostelen inder waerheyt / ende thoonden 'tmette stucken; niet teghenstaende en hebben noyt ghedacht op geweld / wederstant / be- bechten / versaghen van Magistraten / dreyghen van Overicheden / op-loopen van Kerckers / behalven dat ghy noyt mach igh gheweest zyt te thoonen dat ghy het oprecht gheloof hadt / maer zyt van de ghe- leerste mannen / ende van heel Europa; uyt-gheson- dert een cleyn hoercken / overrught gheweest van contrarie.

Seght ghy dat dese opzoerten / ende moetwilliche- den namelijck sijn ghedaen gheweest door't Grauw / ende Gapalle van't volck / sonder wete der Predi- kanten? leest Geeraert brandt die sal u contrarie seg- ghen Pag. 577. &c. vanden Predikant Herman Modet.

wanneer de beelden in het jaer 1577. ghestozint
wierden te Maestricht, te Maseik, ende Hasselt.

Verhalven / de Predikanten saghen immers booz
de oogh / dat hare roehoorders ter pzeke quamen /
met stocken, en staven, en busson, en roers, en hellebarden,
en sweerden, en poignaerden, sy lieten toe datmen de
vergaedertugen souden omserten met waghens/ende
ghewapende mannen / 'twelck de eerste Christenen
nopt en hebben ghedaen.

Doorders / 'tis merckelijck dat ick dies-aengaende
lese by Augustinus *lib. 3. contra Crescon cap. 59.* te weten
dat de oude ketters namelijck de Donatisten, als sy de
Catholijcke Kercken met ghewelt waren inghebae-
ren/ende gheschonden hadden / dit selve pretext nae-
men/ segghende: Wy en hebben't niet ghedaen, wy en
hebbense niet ghesonden, wy en weten niet wie het gheweest
zija: Maer Augustinus antwoydt hier op: Indien men
ondersocht van wat ghemeynte, (dese Kerck-schenders)
gheweest sijn, ghenomen sy en waeren van u niet ghesonden
gheweest, men sal misschien bevinden, dat uw' volck was, ofte
dat sy onder de uwe waren ghemenghelt. Als of hy wilde
segghen/ indien hy nu leefde op onse tijden / 'tis al
'tselbe van wie sy sijn gesonden geweest/ 'tis genoegh
dat het Ghereformeerden gheweest sijn/ende dat sy soo-
danighe dinghen ghedaen hebben / die de eerste Chri-
stenen / ende Apostelen oock selfs nopt ghedacht en
hebben.

Seght ghy / dat wy selve moesten lijdsaem/ ende
verzaeghsaem gheweest sijn / ten opsichte van u l.
ghewelt? wel hoe? sal jemandt sijn eyghen huyss
sien in brandt steken / ende sal hy dat moeten ghe-
dooghen? sal jemandt sijn eyghen goet sien af-
nemen / en sal hy moeten sitten met gheboutwen
handen? sal jemandt een ander sien op sijn lijf
komen met een bloodt sweert / om hem te dooz-loo-
pen/ en sal hy sich niet verweeten? sal een wereltliche
Pynce/ de Kercken/ die hy selve/ of sijne booz-ouderg
ghebouwte hebben/ sien bzeken/ en schenden/ en sal hy
dit onghestraft laeten henem gaen? ghy-leden hebt
moet-willighlyck inghebaeren/ 'rgene wy met recht
be-

besaten (want noyt en heeft iemandt kunnen betwij-
fen ons onrecht) en hebben wy gheene reden ghe-
hadt om ons recht te beschermen/ooch met de doot
van een ander?

Timmers/ wat sal ick segghen? soo verre ist van
daen / dat ghy-lieden de wyse der Apostelen soude
onder-houden hebben in't verheyden van uwe ghe-
sintheydt/dat ghy ter contrarien uwe voeten ghes-
ken hebt in de schoenen van d'oude Kerckers: Dit
thoone ick u claer hoor de oogh.

Eerst nyt den H. Augustinus *Ep. 50. ad Bonifacium Comi-
tam*: De Donatisten, seyd hy / hebben de Bisschoppen uyt
haere stoelen ghejaeght, en den Bisschop *Maximianus* wreede-
lick ghedoot, s'hebben sijne Kercke inghevaren, ende
vallende op hem, als hy aen den Altaer stondt, met vreesse-
lijck ghewelt, ende wreede raernije, hebben de houten van-
den Altaer ghebroken, ende hem wreedelijck met stocken
gheslaghen, s'hebben hem eenen poignaert gheplandt in de
Dye, ende gheslept lancxt der aerden, soo dat hy, door het
uyt-loopen van't bloedt, allenskens naederde aen de doot,
ende soo hy ten lesten van haer verlaeten was, ende de Ca-
tholijcken hem wilden wegh nemen met singhen van *Psalmen*,
de *Donatisten*, met meerder gramschap ontsteken, hebben
hem gheruckt uyt de handen van de ghene die hem droe-
ghen, slaende, ende verjaeghende de Catholijcken, ende heb-
ben hem ghesmeten van 't hooghste van eenen toren.

Is dit niet het selve / 'twelck de **G**heresozmeerde
t' Au ienarde hebben ghedaen; wanneer sy dien ouden
grijsen Joannes Mahusius, ghedesigneerden Bisschop
van Deventer, nyt sijn bedde/daer hy ober doot sieck
lach / hebben ghesleurt lancxt de bloet / ende be-
trappelt met voeten? wanneer sy de vier pastoors
van eene hooghte hebben ghesmeten in't water? soo
Michael Eyzingerus verhaelt in *Leone Belgico* Pag. 129. wan-
neer sy eenen **P**rester in de Stadt Houdan in Vranckrijck
hebben met poignaerden dooz-steken aen den **A**l-
taer / ende den selven vast ghemaecht hebbende
aen het **C**rucifix bande Kercke / hem hebben dooz-
schoren?

Augustinus gaet voort/de Donatisten, seyd hy/ hebben
yele

vele Catholijcken, namelijk Bisschoppen, ende Priesters, schroomelijcke dinghen doen lijden, s'hebben de ooghen uyt-ghesteken van sommighe. De handen, en tonghe van eenen sekeren Bisschop hebben sy af ghesneden, sommighe vermoort.

¶ **T**selve hebben de Hugunotten in Vranckrijk gedaen/ namelijk te Engolesme, daer sy den Guardian vande Minderbroeders hebben op-gehaughen/ in de teghenwoozdigheyt vanden Admirael Colligny: broeder Joannes Tiroleau, onmenschelijck vermoort: Broeder Joannes Auril een man van tachtentigh jaren/het hooft ghekloben met een hellebaerde/ ende in een stinkende riote ghesmeten: Broeder Petrus Bonneau docteur in de Godsheyt/naer eene ghebanghenisse van acht maanden/ op de vesten van de stad geknoopt aen een galge. Eenen anderen Priester/ de tonghe uyt-gheruckt van onder den kin/ ende vermoort: Eenen anderen met name Joannes de Lanville, het vel van de boezen met een gloepende ijser ghestroopt/ ende alsoo doen steruen: Meester Simon Sicot Vicarius vande Kercke vanden H. Hilarius, een man van 60. jaren/ hebben sy de ooghen uytghesteken/ ende de tonghe onder den kin uyt-gheruckt: dit alles sult ghy vinden in Theatro crudelitatum Hæreticorum.

¶ **L**aet ons hooren wat Augustinus noch meer seght vande ketters van sijnen tijdt: Ick verzwijghe, seydt hy/ de alderwreeste moorden, het plunderen, ende be-rooven niet alleen van besondere huysen, maer oock van Kercken, in de welke sy het vyer hebben ghesmeten, ende daer in de Goddelijcke Boecken.

¶ **T**selve magh ick wel segghen met Augustinus, aengaende onse Ghereformeerde: Ick verzwijghe de alderwreeste moorden; ick en wille niet segghen/ hoe de Hugunotten in Vranckrijk in het Bisdum van Engolesme, een Pastoor met name Colinus Guillebaut, in eene kiste hebben ghesloten vol gaten/ ende soo lanck siedende olpe ghegoten ober sijn lichaem/ tot dat hy'er van ghestorben is: Ick en wille niet segghen hoe sy eenen anderen met name Meester Petrus tot den halck toe hebben gedolbt in d'aerde/ende soo laeten sticken.

Ack

teghen het gheopende Turckdom.

333

Ick verſwijge oock / hoe ſp / den Paſtooz Franciscus Robateau, ghebonden hebben aen Oſſen / om den ploegh te trecken / ende ſoo lanck / ende ſoo hert met ſweepen gheſlagen / tot dat hy daer onder ghebleben iſ: Ick en ſal oock niet ſeggen / hoe ſp den Paſtooz Octavianus Ronier de boeten met Hoef-ſfers hebben beſlagen / ende daer nae doorſchoten: Ick ſal verſwijgen hoe de Geuſen te Delft, den Eerw. Cornelius Muſius ſoo lanck met ſackels / ende andere toornen hebben gepijnicht / tot dat het vel / ende vleefch ſoo verſcheurt was / dat hy niet anders ſcheen te weſen als een geraemte. Van het plonderen / en branden der Kercken / ende ſcheuren van Miſſalen, ende andere Kerckelijcke boecken / hebben wy boven ghehoort.

Du moeten wy hoozen / wat den H Optatus Milevitanus vande ſelbe Ketterſ verhaelt: deſen Out-bader lib.2. ſeght / dat de Catholijcke Matronen, ende hare kinderen ſijn gheſleept geweest ende vermoort.

Alſoo ſeght Theatrum crudelitat Pag. 36. en 48. dat de Hugunotten in Gascoignien, de kinderen der Catholijcken met hare ſmeerden hebben in ſtukken ghekapt / ende eene ſekere edele / ende treffelijcke Weduwe te Maubrun, ſestich jaren out weſende / ſeer woedelijck met den langen hant gheſleurt lanct de ſtraeten; een ander met buſpoepet doen verſten: een ander de boeten / ende ſchonen met gloepende platen verbrand. Doorders ſeght Optatus hebben de Donariſten, de fleſche met de H. Olye uyt de venſter gheſmeten, ende het H. Sacrament voor de honden gheworpen.

Te Thienen, ſeght Armacanus hebben de Calviniſten haere Leerſen met de H. Olye beſtreken / ende het H. Sacrament door hare peerdē geworpen. Te ſelbe hebbe ſp te Houdan in t' Biſchdom van Chartres, ende t' Andenaerde, ende te Doornick met de boeten gherrappelt.

Sult ghy hier ten leſten uwe ooghen niet openen / ende ſien dat uwe gheſintheyt niet verbrēpt iſ ghe worden / op de wiſe van de Apoſtelen / maer van deſe voozſepde Ketterſ?

Ten vijfden ſeght ghy / dat uwe Kellighe verbrēpt iſ gheworden door Heyligheyt: Ick en wil niet ſpreken van

van

van de heden-daeghsche Ghereformeerde Predikanten / dat bonnig laet ick aen Godt / die de herten, ende nieren der menschen doorsiet: Ick sal hier dan alleenlijck uyt schryben t'gene de Cardinael Richelieu, heeft aengeteekent van uwe voorzouders / in sijn Boeck ghe-noemt / La Methode la plus facile &c. soo spreekt hy dan Cap. 10. Pag. 283.

Soo veel belanght den handel des lebens van Luther, vooz en nae sijne afscheydinghe van de Roomsche Kercke / hy getuyghet *Tom. 5. incap. 1. ad Galat. v. 14. fol. 290.* dat hy Catholijck sijnde / sijn leven oberghebracht hadde in strengicheden, waken, Vasten, ghebeden, met armoede, met suyverheyt, met gehoorsaemheydt: maer hy en maectt gheen swarigheyt / om selve te bekenen / dat / nae dat hy ghereformeert was / sijn leven heel bleeschelijck / ende beestelijck was.

Hy seyt *Tom. 5. serm. de Matrim. fol. 119* dat hy niet en kan sijn sonder Vrouwe, niet meer als het in sijn macht is gheen man te sijn, en voeghter hy / dat hy hem daer van niet meer onthouden en kan, dan van alle de vuylste natuerlijke noot-sakelijckheden, t'welck hy uytzucht met soo een onsupbere / ende onbeschaemde mantere / dat de Christelijcke eerlijckheyt niet toelaet / t'selbe te verhalen: Jae gaet soo verre / dat hy seyt *Fol. 123.* (eene vrende / ende monstreuse sake!) dat de Maerte moet vervullen het gebreck vande Vrouwe.

Jae is soo ongheregelt ghetweest / dat Caluyn, die op hem gevolght is ende ghehouden wordt vanden Ghereformeerde, vooz haren tweeden Apostel / seght *Ep. 57.* dat Luther seer groote gebreken hadde / ende beweent sijn leven als wesende vol van fauten.

Eendelijck hy heeft soo geleest / dat het een spreekwoort onder de Ghereformeerde geworden is: wy sul-len van daech leven op sijn Luthers, dat is te seggen / wel-lustigh.

De vrijheyt van sijne optinen / is alsoo merckelijck / als die van sijne manieren. Hy en wilt hem noch aen Concilien, noch aen-eenighe authoziteyt / wie sy mocht wesen / onderwerpen.

Hy

reghen het gheopende Turckdom.

335

Hy seght opentlyck *in suis Resolution. Tom. 1. Fol. 298.* Dat hy begeert, dat het vry stae, aen te nemen, ende te kiesen of de leere vande Catholijcken, of die vande Kettters, t'ghene hy sal vonnissen warachtigh te wesen, t'sy dat het gheapprobeert, t'sy dat het verdoemt sy vande Concilien.

Hy seght / *Tom. 1. Fol. 244.* Dat den duyvel kan Minister, ende Herder sijn vande Kerecke, dat hy t'Evangelie kan Prediken, ende de Sacramenten bedienen; t'welck niet gedacht en kan worden / als met eene schroomelijcke Godloosheyt.

Hy heeft ghetwijffelt aen de onsterffelijckheyt vande siele *in Assert. art. 7 tom. 2 fol. 107.* ende verwijt aen den Paus / als eenen monstreusen aentocht / dat hy heeft durben declareren dat sy onsterffelijck is.

Ende indien men seght / dat hy den Paus hier in niet ghecondemneert heeft / als oft hy loochende de onsterffelijckheyt vande siele / maer alleneijck / om dat hy sich inbeelde / dat den Paus de palen van sijne macht was te bupten ghegaen / sich vermetende / Artickelen des Gheloofs te decideren, meynende dat dese macht aen den Paus niet toequam:

Ik bidde / dat den leser overlegghe twee dinghen: de eerste / dat Luther niet alleen en klaeght / dat den Paus den Artickel vande onsterffelijckheyt vande siele ghedefiniteert heeft / maer oock vele andere / die hy gheloofst valsch / ende godtloos te zijn; waer vut men kan vonnissen / dat hy oock in dit gheral heeft ghestelt den Artickel vande onsterffelijckheyt der siele.

De tweede / dat hy op andere plaetsen (soo *Worcius ghetuyghet in Anrihell pag. 530.* ende *Schlusselb. Tom. 2. Catal. Heret. pag. 195*) opentlyck seght / dat de siele ghetrocken is vut materie: waer vut volghet klaerlijck / volghens de grontreghele van de Philosophie, ende de eyghen bekenentisse van sijne nac-volghers / dat sy verganckelijck is. Siet meer dierghelijcke ongherijmtheden van Luther hy den voornoemden *Richardieu pag. 285. 86. 87. 80.* Zuinglius, seydte hy voorders *pag. 289.* die een van d'eerste nae-volghers van Luther gheweest is / ende heeft beghinnen te prediken twee oft

oft d'p jaren naer hem gherupghet in *Subsidio Tom. 2. fol. 249.* dat hy in de selve schole is gheoeffent ghe-
weest/als sijn meester / dat is / in die van den Satan.
Want hy bekent selve / dat eenen gheest / van den
welken hy seght niet te weten oft hy wit/oft swart
was / hem heeft doen sien in eenen droom / sekere
middelen om te niete te doen de waerachtighe tegen-
woordigheyt des lichaems Jesu Christi in't H. Sa-
crament.

Hy en heeft oock gheen schaemte van kennelijck te
maken sijn dertelheydt/ende seght in *Paranesi ad Helvet.*
Tom. 1. fol. 113. en 115. Dat hy niet en can dissimuleren de hit-
tigheydt des vleeschs tot de wellustigheydt, ende dat het ver-
wijt, twelck men hem dede, rakende dese faute, hem onteert
hadde by de ghemeeynten.

Wat sijne leere belanght / hy voeght sich nae den
tijdt/leerende nu het een/nu het ander / volghens de
ghelegghentheden/ &c.

Hy is ghekomen soo verre in godtloosheydt / dat
hy heeft durven segghen vanden H. Paulus *Tom. 2. contra*
Katabapt. fol. 10. Dat hy noyt sijne brieven erkent hadde voor
heylighe Schrifture, ende onfeylbaer, ende dat sy gheene god-
delijcke autoriteyt en hadden onder de Apostelen, soo haest
als hy-se gheschreven hadde.

Sijn eynde heeft ghepast op't verbolgh van
sijn leven / want sijne doot is soo ellendigh ghe-
weest/ende betweensaer/dat sommighe vande Ghere-
formeerde, soo Gualterus ghetupghet in *Apolog pra Zuinglio,*
niet ghebreest en hebben te segghen / dat hy verdoemt
was.

Calvijn is van jonghs af opgeboet gheweest om
te wesen een kerckelijck persoon / noch gheen ach-
thien jaren oudt wesende/is/door de bypheydt van de
ceutwe/voorzien gheweest van een Pastozije/de welc-
ke hy twee jaren daer nae verandert heeft niet eert
ander. De wijle hy dese beneficieu belat/ is hy dick-
wils berispt gheweest/over de bypheydt van sijn ghe-
loof/ende over het bederf van sijne seden: maer eynd-
delijck om sijne dertelheden die hem tot op't hoogh-
ste hadden wegh-geboert / veroordeelt wesende/
heeft

heeft sich/ende van Noyon, ende samen vande Room-
sche Kercke afghetrocken.

Doorders bethoont hier Richelieu, dat Calvijn is
ghehandmerckt gheweest/ende haert doort in de-
set voeghen:

Wengaende de andere fouten van dit Hoofst onser
Dartjen Papyrius Masso pag. 23. de welke vrplick
spreckt/en sonder doordeel/verbreidt hem met wep-
nighe woorden/ als hy seyd: De hitte van sijn ghe-
moedt, ende galle, maecten hem grammoeeligh, *Bucerus*, een
jeverighen beschermmer vande Lutheraensche Secte, willende
hem beteren, in eenen sekeren brief die hy aen hem schreef,
hoe wel sijnen vriendt, noemt hem nochtans eenen rasenden
hondt, ende eenen schrijver vol van quaedt. spreken: ende ver-
wijt hem, dat hy de menschen vonnisse, alsoo 't hem beliefte,
naer avenant dat hy se beminde, oft haettede; 'twelck hem
oock opgheworpen is van *Balduinus*, die den selven brief van
Bucerus onderteekent, hadde ghesien. *Melanchion* misprees
oock in hem, eenen hooghmoedighen, ende kurselen spijs.
Den selven *Autheur* voeghet by: dat hy wraeck. ende
bloedt gierigh was, ende dat hy onder een sebaer, ende ghe-
seten aensicht deckte eene heymelijcke hooveerdigheydt, ende
een groote liefde sijns selfs. 'Ten is dan niet sonder reden, dat
Balduinus seydt: Uwe medematen claghen over uwe onver-
draghelijcke verwaentheydt; dese verwaentheydt siet men
uytschijnen in duysent plaetsen van sijne schriften, wanneer
hy sy selven onbeschaemdelijck verghelijckt by de Sonne, en-
de sich roemt, dat hy aen sijn vaderlandt heeft toeghebracht
de waerheydt voor de valscheydt, ende het licht voor de duy-
sternissen. Doch wat leeghet seght Papyrius: Hy hadde
een stuer opsicht, en een natuerlijke wreedtheydt, die hem
dede uytspouwen het vyer van sijn gramschap. Hy wilde soo
absolutelijck al wat hy wilde, dat hy niet en kost lijden, dat
jemandt in de werelt hem teghen- sprack: want hy en wilde
aen niemandt wijcken, ende kost niem ndt verdrighen, ghe-
lijck, oft onghelijck, die hem niet ghehoorsaemde, ende sich
aen hem onderwierp.

Dit is de selve verwaentheydt ghemeest / ontwee-
diggh aen een mensch die van Godt soude' ghesonden
zyn/ de welcke hem soo oproerigh / ende een ypandt
van

van alle reghels ghemaect heeft / dat hy met som-
 mighe andere / upt Geneven, is ghebannen gheweest /
 om dat hy sich niet en wilde hoeghen naer de disci-
 pline van Berné, noch ghehoorzaemen aen de Oudzess
 van den Magistraet.

Beza, wesende een kerckelijck persoon / ende bes-
 sittende eenighe beneficien / heeft sich afghescheyden
 van de Roomsche Kercke / op den selven tijdt / dat
 hy ghedachbaert waerde van't Parlement / ober een
 scker ghedicht 'twelck hy ghemaect hadde / seer on-
 supber / ende onstichtelijck: maer bindende sijn sel-
 ven plichtich / en heeft niet gheantwoort / als door de
 blucht nae Geneven.

Om te achter-haelen wat booz een persoon hy ge-
 weest is / en hebben wy niet anders van noode / dan
 sijn epgen ghetuyghenisse / de wyle hy selve kenbaer
 ghemaect heeft / door sijn ghedichten / dat hy upt-
 ghestoort was tot schroomelijcke / ende moustreuse
 onsupberheden: daerom is hy van sijn epgen me-
 de-broeders / genoemt gheweest / de schande van Vranck-
 rijk, ende vol van ghebreken.

Tot hier toe hebt ghy den Cardinael Richelieu
 hoozen spreken van de eerste gheprete de Refor-
 meersers vande Kelligie. Dit sijn immers de mannen /
 die uwe ghesinthepdt / hebben begost / ende name-
 lijk boozt-gheset: Wat dunckt u? sijn dit de man-
 nen gheweest / diese boozt-gheset hebben in heyligh-
 heydt?

Ten seften, seght gy / dat uwe ghesinthepdt soude ver-
 brepe sijn geworden / in lijdsaemheyt, ende verdraeghsaem-
 heyt van de vervolgingen. Hoe lijdsaem / ghy-lieden dies-
 aengaende gheweest zijt / blycht upt 'rgene wy boven
 gheseyt hebben / te weten / dat ghe met ghemelt in
 versthepden steden de kerckers hebt open-ghetroken /
 de Magistraten ghedreghet / ghesteenicht / verjaeght
 van hare Rechter-plaersen; is dit uwe lijdsaemheyt,
 soo en wete ick niet wat onverduldigheyt is.

Ten sevensten, seght ghy / dat ghy-lieden den gantschen
 dagh ghedoodt wiert, ende gheacht als schapen der slachtin-
 ghe: maer ick antwoorde / indien ghy-lieden schapen
 ghe-

gheweest hadt / ghy soudt u ghedzaeghen hebben / in
 in die gheleghentheden / ghelijck de Roomsche Catho-
 lijcken haer ghedzaghen hebben in Japonien, ende an-
 dere ghewesten / daer sy het licht des Euangelium
 hebben ingheboert. Hoe menigh hondert treffelijck
 man isser namelijck in Japonien, levendigh met een
 lancksam byer ghebraden gheweest / met naelden en
 spellen / de naghels van vinghers / en teenen door-
 boort / in stucken ghekapt / het lichaem vol waterg
 ghegoten / ende wederom met ghewel upt-gherist /
 dat het bloedt met grooten ober-bloedt / ten ooghen /
 oozen / neuse / ende mont / (een onberzaghelijcke roz-
 ment!) upt-berstede: Andere met het hooft neder-
 waertg ghehanghen in eenen put / soo nauw toe-
 ghestopt datter gheen locht kost inkomien / andere
 met sabels 'tmidpen deur ghekapt: andere als na-
 melijck in Persien, en Turckijen, levendigh het vel af-
 ghestroopt; andere staken dweers deur het lijf ghe-
 jaecht / andere doodt gheslaghen met stocken / en
 ontallijcke soodanighe wreetheden meer: dat waren
 oprechte schapen, de welke ter slachtinghe werden
 ghelept / sonder haeren mont open te doen / sonder
 geweld te doen aen Magistraten / ofte andere Over-
 heden / sonder de waepenen in de handt te nemen;
 waer upt ghevolght is / 'rgene Tertullianus ober lanck
 heeft gheseyt / dat het bloedt der Martelaeren / ghe-
 worden is het saet / upt 'twelck met hondert duysent
 Christenen sijn ghesproten / soo in Japonien, als in
 andere ghewesten van Indien; om die wil dat ghy-
 leden soodanighe schapen niet gheweest zijt / maer
 als rasende wolven; soo hebt ghy blijven hoetelen /
 ende steken met uwe ghesinch pdt in eenen klepnet
 hoeck / of twee van de werelt / ende het bloedt van
 uwe mede-maten / en is gheen saet gheweest van de
 Christenen / vervulghens en sijn het gheene wacre
 Martelaeren gheweest / die ghy nochrang daer booz
 houdt.

Ten anderen laet Ons spreken / en segghen van die
 tijden / daer ghy hier van spreekt / dat wy daghelijck
 ghedoodt werden, ende gheacht als schapen der slachtinge:

Want andere/wierden twee aen malckanderen ghebonden ontbloedt van alle noodt-druft / op dat den uitersten hongher haer soude dwinghen malckanderen te besceren / ende sijn dooz hongher ghestorben: Andere wierden op koordeu gheleydt / ende niet het trecken gins en weer in't midden doozsaecht: andere wierden aen staken gebonden / met een laucksacm byer achter haer / om alsoo een langhe / ende weede doodt te sterben / ghelijckmen te Engolesme ghesien heeft in't hupg van eenen sekeren Borgher met name Papiu: Andere wierden met eenen voer op-ghehangen het hoofd om leegh tot dat sy sterben van hongher; onder dese is gheweest Guilielmus de Bricailles een Priester: Andere wierden lebendig gheworpen vande hoochte der besten: Andere van't hoochste van eenen Tozen / in't scherp vande pijcken / soo als men ghesien heeft in stadt Montbrisen: andere doodt ghegheeffelt / soo gheschiedt is in't doorp Floran, niet verre van S. Menehou: Andere wierden den hupck open-ghesneden / ende haer ingewant ghewonden op stocken; soo als men ghesien heeft in't Doorp S. Macaire in Gascoegnen: sommighe wierden de oozen af-ghesneden / ende van de selbe ketens ghemaect die uwe mede-broeders aen den hals droeghen. sommighe wierden gesmeten in putten soo als in Languedoc is gheschiedt. Dit is van Vranckrijk

In ons Nederlandt, sijn negentien Minrebroeders opgehangen in den Briel, aen de balcken van eene schuere. Te Ruremonde ses-en-twintich soo Carthuyfers, als andere Priesters jammerlyck vermoort: by Yperen wierden de Pastoors tot den hals toe in d'aerde ghedolben / ende naer haere upstaende hoofden met bollen ghespeelt. Te Alckmaer wierdt Engelbertus à Burgo, Minder-broeder / het gheheel lichaem met scherpe messen dooz-kerft / als of het een gepickiert wambags hadde gheweest. By ter Goude wierden de Muniken moeder-naecht gesaecht dooz distelen / en doornen / ende daer naer vermoort: Te Hoorn heeftmen sommighe Catholijcken / onder andere Meester Joannes Hieronymus, een becken ghelept op den

den

den dupel met ratten daer in / het byer daer boven op-ghefoocht / soo dat de ratten ghenoodtsaecht waren / haren uytgaenck te soecken dooz het midden des inghewants van dese onnooselen. In Enghelandt heeft men de Bysters scherpe pinnen / ende langhe naelden ghesteken tusschen haere naeghels. Sommighe met sware ghewichten op't lijf te stellen / doodt gheperst. In de stadt Dubri, is een Catholijck in een betren-bel ghenaept gheweest / ende alsoo verscheurt van de Enghelsche Doggen. In Yrlandt hebben sy den Arrs-Bisschop van Cassel, Dormitius Hurleus, Doctoor in beyde de Rechten / aenghetrocken leerssen met olpe bestreken / ende soo gheset booz een groot byer / op dat de beenen samen souden byanden met de leerssen / de welke uytghetrocken wesende / is het vel tot de knien toe af-gheruckt gheweest samen met het vleesch / soo dat alleen de beenderen over-bleven / daer naer hebben sy hem op-ghehanghen met een strop van wissien / oft ternen / op dat sijne doot dies te lancksamer soud' wesen. Ten lesten / hebben sy niet verre van s'Hertoghen-Bosch, een Religieus van Premonstreit, ende Pastoor af-gehoutwen / handen / en voeten op eenen block / ende daer naer oock het hooft. Siet noch meer soodantighe onmenschelijcke / ende meer als barbarische wreedtheden inde Historie bande Martelaers van Gorcom, ende in Theatro crudelirat. Hæreticor. ende by Eyzingerus in Leone Belgico, ende by andere.

Indier voeghen dat ghy-lieden gheen reden en hebt om te segghen dat ghy schapen der slachtinghe zijt gheweest / maer dat komt ons epghentlijck toe.

Ick weet wel / dat ghy segghen sult / dat al dit booz-gaende / dooz een oorloghsche furie gheschiedt is.

Ghenomen het waer soo (alhoewel het onwaerachtigh is.) Ick segghe Voor eerst, dat vme boozonders niet en kosten met soo eene groutwelijcke oorloghsche furie, booztgaen / ten sy op-gheweckt dooz den dupel; seght my nu / hoe haere leere kost oprecht / ende hepligh zyn / onder de welke den dup-

bet soo dapper sijne partij speelde/ en dat niet alleen onder 't Grauw van het Volck/ soo ghy de menschen gheerne soude wijs maecten/ maer oock onder hare aenleiders/ ende Oversten/ sae Predikanten: Leest Geeraert Brandt in sijn kort verhael der Reformatie op verscheyden plaetsen.

Ten tweeden. Hoe kan het eene oorlooghscche furie wesen / 'twelck niet hoelen moede gheschiedt? soo als men in vele exempelen soude konnen bewijzen? Lizabeth de Coninginne van Enghelant, kan u hier van seer vele/ ende groote materie gheben,

Immers ghy leden en hebt niet inghegaen de hoer-stappen van de oude / ende rechtsinnighe Christenen: want ghelick Geeraert Brant seer wel seght / in sijne Aenteckeninghen Pag. 16. ende 'tselbe bewijst uyt den ouden Tertulianus

De oude, ende beste Christenheydt, vloot, of leedt: wat waren dan uwe booz-ouders booz Christenen / de welke/dooz soo onmenschelijcke oorlooghscche furie/ soo verre af-ghetreken waren van de oude beste Christenheydt.

HET II. CAPITTEL.

Vande ontstichtinghe, oft vererghenisse
der Turcken, en Joden.

Predikant. V. Afdeel. Pag. 42.

DE Turcken ergheren haer aen de contentien, twisten, en oneenicheden der Christenen, aen de veelvoudighe Secten, ende Religien.

Antwoorde.

De Heere Christus heeft ghesepdt: *Matth. 18. 7.* Wee aen den mensche, door den welcken vererghenisse komt: **Doo segghe ick dan met recht uyt den mont Christi: Wee**